

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

**2024/3-SON
ILOVA TO'PLAM**

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

B.Sh.Shermuhhammadov, G.Mirzaaxmedova Bo'lajak tarix o'qituvchilarida analitik tafakkurni rivojlantirish texnologiyasi xorij olimlarining tadqiqotlarida.....	17
B.Q.Qurbonova Ta'limning zamonaviy globallashuv va axborotlashuv sharoitida rivojlanishga doir qarashlar....	22
S.M.Zokirova, M.R.Maxkamov O'zbekistondagi ta'limni tojik tilida olib boradigan maktablarda boshlang'ich sinf o'quvchilariga davlat tilini o'qitish jarayonida monolog va dialogning o'rni	27
G.I.Yuldasheva, O.M.Mirzaxamdova Sotsiologik tadqiqotlarda dasturiy ta'minot va Ibm Spss dasturidan foydalanish omillari.....	33
Sh.A.Ro'zaliyev Informatika turkum fanlarini o'qitishda geymifikatsiyadan foydalanish bosqichlarini axborotlarni qayta ishlash va uzatish asosida tashkil etishning metodik jihatlari	40
A.R.Abdullayeva Nikoh yoshi - oila barqarorligini ta'minlashning ijtimoiy psixologik omili	43
N.U.Alijonov Ta'lim sohasidagi rahbarlarning psixologik salomatligini tadqiq etish.....	49
M.Y.Atadjanov Mahalla – milliy identiklilikka tahdidlardan himoya omili.....	54
N.N.Ahmadjonov Ijtimoiy psixologiyada shaxsiy qadriyatlarini aniqlash tizimi.....	60
M.A.Djalalova Maktabgacha yosh davri bolalarining psixologik salomatligining empirik tahlili	65
N.A.Ergasheva Psixologik salomatlik hamda uning mezonlari.....	69
Sh.K.Mamajonova O'smirlarda addiktiv xulq shakllanishining ijtimoiy-psixologik omillarini empirik o'rganish	73
D.M.Mo'minov Ommaviy axborot vositalaridagi manipulyativ omillarni inson ongiga tasirini o'rganish	81
D.M.Nuralieva O'zbek oilalarida oila qurish motivlarini o'rganishda empirik tadqiq etilganligining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	87
R.S.Nuriddinov Bo'lajak pedagoglar psixologik salomatligiga ta'sir etuvchi omillar.....	92
M.J.Rajabov Oilaviy munosabatlarda transakt rollar va ularning tahlili	96
F.S.Soliyev Zamonaviy ta'lim muhitida psixologik xavfsizlik va ijtimoiy-madaniy xavfsizligi indeksini oshirishning psixologik mexanizmlari	100
Sh.A.Usmonov Oilada bolaning o'zini anglashida ota-ona shaxsining roli	106
M.B.Yuldasheva Yolg'izlik hissining ifodalanish xususiyatlari	111
G.S.Yunusova O'quvchilarni kasb–hunarga yo'nalganligini psixologik tahlili	116
M.S.Zakirova Bolada shaxs fazilatlarini shakllanishida “Men” konsepsiyasining o'rni.....	121
H.A.G'anieva Maktab o'quvchilarining kasb tanlashga bo'lgan motivlarini ijtimoiy-psixologik xususiyatlari....	128
Л.Ю.Абдукадилова, Д.В.Мионов Интернет-зависимость школьников, как фактор снижения показателей в исследованиях PISA	134

UO'K: 37.01:316.32:004

**TA'LIMNING ZAMONAVIY GLOBALLASHUV VA AXBOROTLASHUV SHAROITIDA
RIVOJLANISHGA DOIR QARASHLAR****ВЗГЛЯДЫ НА РАЗВИТИЕ ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОЙ
ГЛОБАЛИЗАЦИИ И ИНФОРМАЦИИ****VIEWS ON THE DEVELOPMENT OF EDUCATION IN THE CONDITIONS OF MODERN
GLOBALIZATION AND INFORMATION****Qurbonova Baxtixon Qo'chqarbayevna**

Farg'ona davlat universiteti professori, pedagogika fanlari doktori

Annotatsiya

Ushbu maqolada davlat taraqqiyotining harakatlantiruvchi kuchi bo'lgan XXI asr o'quvchisi uchun zarur ko'nikmalarni o'rgatuvchi model – 4K xususida fikr bildiriladi, shuningdek, uni qo'llash orqali ta'lim samaradorligini oshirishga alohida e'tibor qaratilgan. Zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchi va talabalarda 4K faoliyatini shakllantirish xususida ma'lumot berilgan. Oliy ta'lim muassasasida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlashning mavjud mazmuni va usullarini yangi talablar asosida o'zgartirish, shuningdek, uning mohiyati o'qituvchi hamda talabani 4K xususida kompetentlikni rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlar muhokama qilinadi. Tadqiqot, shuningdek, dars jarayoniga alohida e'tibor qaratilgan va turli holatlari yoritib berilgan. 4K usulini chuqurroq tushunish uchun, dars jarayoni bosqichma-bosqich ko'rib chiqiladi. Mazkur holat bo'lg'usi boshlang'ich sinf o'qituvchilariga fanlarni o'qitish jarayonini 4K usullari asosida tashkil qilishda o'quvchilarning bilish imkoniyatlari, qiziqishlarini inobatga olish hamda ta'lim tamoyillariga asoslanish ko'nikmalarini shakllantirish o'ta muhimligi haqida so'z boradi. Bo'lg'usi boshlang'ich sinf o'qituvchilariga pedagogika fanini o'qitish jarayonini 4K usullari asosida tashkil qilishda o'quvchilarning bilish imkoniyatlari, qiziqishlarini inobatga olish hamda ta'lim tamoyillariga asoslanish ko'nikmalarini shakllantirish o'ta muhim. Bu jarayonlar pedagogik kompetentligi orqali qanday tushuntirilishi va yechimi ko'rib chiqilganligi ham bayon qilinadi.

Аннотация

В данной статье высказывается мнение о модели 4К, которая является движущей силой развития государства, обучает необходимым навыкам студента 21 века. Представлена информация о формировании активности 4К у школьников и студентов в современном образовательном процессе. Обсуждаются изменение существующего содержания и методов подготовки будущих учителей начальных классов в высшем учебном заведении исходя из новых требований, а также подходы, направленные на развитие компетентности в условиях 4К преподавателя и ученика. В исследовании также уделено особое внимание учебному процессу и освещены различные случаи. Для более глубокого понимания метода 4К будет представлено пошаговое руководство. В этом случае учителя начальных классов должны быть поставлены перед учителями о важности учета познавательных способностей и интересов учащихся, формирования умений, основанных на принципах обучения, при организации процесса преподавания предметов по методике 4К и идет. Будущим учителям начальной школы очень важно учитывать познавательные способности и интересы учащихся и формировать навыки, основанные на образовательных принципах, при организации процесса преподавания педагогики на основе методов 4К. Также описано, как эти процессы объясняются и решаются посредством педагогической компетентности.

Annotation

This article expresses an opinion about the 4K model, which is the driving force behind the development of the state, teaching the necessary skills to a student of the 21st century. Information is presented on the formation of 4K activity among schoolchildren and students in the modern educational process. Changes in the existing content and methods of training future primary school teachers in a higher educational institution are discussed based on new requirements, as well as approaches aimed at developing competence in the 4K conditions of teacher and student. The study also pays special attention to the educational process and highlights various cases. A step-by-step guide will be provided for a deeper understanding of the 4K method. In this case, primary school teachers should be confronted with the importance of taking into account the cognitive abilities and interests of students, the formation of skills based on the principles of learning, when organizing the process of teaching subjects according to the 4K method. It is very important for future primary school teachers to take into account the cognitive abilities and interests of students and develop skills based on educational principles when organizing the process of teaching pedagogy based on 4K methods. It also describes how these processes are explained and addressed through pedagogical competence.

Kalit soʻzlar: taʼlim mazmuni, ijodkor shaxs, 4K tamoyili, taʼlim samaradorligi, ijodiy fikrlash, koʻnikmalarni oʻzlashtirish, shaxsning shakllanishi.

Ключевые слова: образовательный контент, творческая личность, принцип 4K, образовательная эффективность, творческое мышление, овладение навыками, формирование личности.

Key words: educational content, creative personality, 4K principle, educational effectiveness, creative thinking, mastery of skills, personality formation.

KIRISH

Taʼlimning zamonaviy globallashuv va axborotlashuv sharoitida rivojlanishi va takomillashuvini, shuningdek, innovatsiyalarning turli shakllarini tadqiq etmasdan, bugungi kunda mutaxassisni nimaga va qanday tayyorlashga bir qator yondashuv va munosabatlarni tamoyillar asosida koʻrib chiqmasdan amalga oshirish mumkin emas. Ijodkor shaxsning shakllanishini shaxsning oʻzaro mos tarzda bajarilgan ijodiy faoliyat va ijodiy mahsulotlarni yaratish borasidagi rivojlanishi sifatida belgilash mumkin. [1] XXI asr fan va texnikaning rivojlanishi ilm-fanga boʻlgan talabning oshishiga sabab boʻlmoqda. Aynan ilm-fan mavqeyini oshirishda boshlangʻich sinf oʻqituvchisining bilimi, mahorati, ijodkorligi, tashabbuskorligi, izlanuvchanligi, boshqaruvchanligini rivojlanish choʻqqisiga chiqishda kreativ taʼlimning oʻziga xos ahamiyati bor. Jahon standartlariga mos mutaxassislar tayyorlashning yuqori darajasini taʼminlash uchun sharoitlar yaratish, zamonaviy oliy taʼlim bitiruvchilarini tanqidiy fikrlashini shakllantirish, kasbiy va ijtimoiy kompetensiyalar majmuasiga ega boʻlishi uchun zaruriy bazani yaratish, shu jumladan, innovatsion faoliyatga, innovatsion taʼlim muhitiga kasbiy tayyorlikni talab qiladi. [2] Bu oʻz navbatida umumiy oʻrta taʼlim muassasalarida faoliyat olib borayotgan oʻqituvchilarning kasbiy-metodik tayyorgarligini rivojlantirish bilan belgilanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Boshlangʻich sinf oʻquvchilari yangi avlod darsliklari asosida taʼlim oladi. Darsliklarning asosiy xususiyatlaridan biri – ularning 4K tamoyili asosida ishlab chiqilganligidadir. Ushbu tamoyil oʻquvchilarga quruq maʼlumotlarni yod oldirish yoki shunchaki oʻqish va yozishni oʻrgatish bilan cheklanmaydi. [3] Oʻquvchilarga bu tamoyilda nafaqat fanlarni balki XXI asrda zarur boʻlgan hayotiy koʻnikmalarni ham oʻrganish tavsiya etiladi.

Zamonaviy taʼlim asosida oʻqituvchi oʻquvchilarga darslarda mustaqil va kreativ fikrlashga shart-sharoit yaratib berishi, anʼanaviy taʼlimdan noanʼanaviy taʼlimga oʻtish va shu asosda taʼlim samaradorligini oshirish yotadi. Taʼlimni isloh qilish esa tizimga yangi innovatsion uslublarni joriy etish bilan bevosita bogʻliq. Ana shunday yondashuvlardan biri “4K” modelidir. [4] Hamkorlik, qoʻshma faoliyat, kollaboratsiya, kommunikativlik, kreativ fikrlash, kritik fikrlash kabi tushunchalarni qamrab olgan “4K” modeli yod olishga yoʻnaltirilgan kontent oʻrniga oʻquvchining mustaqil faoliyatini qoʻllab-quvvatlovchi, tanqidiy, kreativ va ijodiy fikrlash, jamoada ishlash kabi muhim koʻnikmalarni shakllantirish va takomillashtirishda muhim omildir.

2023-oʻquv yilidan boshlab boshlangʻich sinf oʻquvchilari yangi avlod darsliklari asosida taʼlim olishni boshlashdi. Darsliklarning asosiy xususiyatlaridan biri - ularning “4K” tamoyili asosida ishlab chiqilganligidadir. Yaʼni bu tamoyilda maʼlumotlarni yod oldirish yoki shunchaki oʻqish va yozishni oʻrgatish bilan cheklanilmaydi. [5] Oʻquvchilar nafaqat fanlarni, balki XXI asrda zarur boʻlgan hayotiy koʻnikmalarni ham oʻrganadi.

4K nima degani? Boshlangʻich sinflarda qoʻllanishi boshlanayotgan yangi tamoyil 4K yondashuvi oʻz nomi bilan 4 ta tamoyilni oʻz ichiga oladi:

1) hamkorlik: darsliklar oʻquvchilarning jamoada ishlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradigan tarzda tuzilgan. Bu oʻquvchilarga hamkorlik qilish, samarali fikr almashish va oʻzaro qoʻllab-quvvatlash koʻnikmalarini oʻrganishga koʻmaklashadi.

2) kommunikativlik: oʻquvchilar oʻz fikrlarini aniq, ravshan ifodalashga, suhbatdoshni tinglashga va tushunishga, maʼlumotni yetkazishda til vositalaridan unumli foydalanishga oʻrganadi.

3) kreativ fikrlash: oʻquvchilar oʻz maqsadlariga erishish uchun yangi yondashuvlarni qoʻllashni oʻrganadi, innovatsion yechimlarni ishlab chiqadilar va ijodiy muammolarni hal qilish koʻnikmalariga ega boʻladi.

4) kritik (tanqidiy) fikrlash: ushbu metodologiya oʻquvchilarning axborotni tanqidiy baholash, oʻz fikri va mulohazalarini shakllantirish koʻnikmalarini rivojlantirishni oʻz ichiga oladi. Oʻquvchilar muammolarga tahliliy nuqtayi nazardan yondashishni oʻrganadi va mantiqiy fikrlash asosida oʻz nuqtayi nazarini shakllantiradi. [6]

Yangi innovatsion yondashuvni respublikamizdagi maktablarda joriy etishdan oldin xorijiy tajribalar ham o'rganildi. Singapur, Xitoy, Angliya, Finlandiya, Estoniya kabi ta'limi ilg'or mamlakatlar o'quvchilarda 4K tamoyilini o'z ichiga olgan XXI asr ko'nikmalarini rivojlantirishga asosiy e'tibor qaratadi. [7]

PISA, PIRLS kabi xalqaro reytinglarda yuqori o'rinlarni egallagan davlatlar ta'limida o'quvchilarda "4K"ni o'z ichiga olgan muloqot, tadqiqot, yaratuvchanlik kabi ko'nikmalarga alohida urg'u berilgan va shuning uchun ham ular xalqaro reytinglarda katta natijalarga erishishyapti.[8]

"4K" modeliga asoslangan innovatsion yondashuv maktablarda qo'llash uchun alohida sharoitlar talab etmaydi. Masalan, o'quvchilarda tanqidiy fikrlash qobiliyati savol-topshiriqlar bilan, muloqot ko'nikmasi esa savol-topshiriqlar va mashg'ulotlar orqali rivojlanadi. Maktablarda bu usullarni ishlatish uchun sharoit yo'q deb aytish noto'g'ri. [9] Avvalo o'quvchilarning bilim va qobiliyatlarini yuzaga chiqarishda o'qituvchining o'zi kasb mahoratidan kelib chiqib, "4K" yondashuvining mazmun va mohiyatini anglab yetishi va dars jarayonida qo'llashi lozim. "4K" yondashuvining asosiy maqsadi komil shaxsni shakllantirish uchun poydevor bo'lgan pedagogik jarayonni takomillashtirish, insonparvarlashtirish, o'quvchining mustaqilligini ta'minlash, o'qitish jarayonida texnik vositalar imkoniyatlaridan samarali foydalanishga erishishdan iborat. [10]

O'qituvchi va o'quvchilarni faollashtiradigan, o'zi va o'rganuvchi uchun qulay bo'lgan yo'llarni, usul va uslublarni, o'qitishni izlaydi, zamonaviy pedagogik texnologiyaga suyanib, o'quv jarayoni samaradorligini oshiradi. Hozirgi kun o'qituvchilarning kasbiy-metodik tayyorgarligi ularning kasbiy faoliyatga doir bilimlar, ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil qilish, o'z-o'zini rivojlantirish kabi asosiy kasbiy faoliyat sohaslarida aks etadi. [11] O'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatib, o'quv jarayonining yuqori sifat va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Ushbu muhim kompetensiyalarni rivojlantirishga yordam berishni istasak, o'quv jarayonini bolalar uchun qiziqarli va foydali tarzda tashkillashtirishimiz kerak. Maktabdagi har bir dars o'quvchilar faqat fan mazmunini o'zlashtiradigan emas, balki mustaqil bilim oladigan va qobiliyatini rivojlantiradigan jarayondir.

Dars jarayonida qo'llanilayotgan interfaol metodlar, didaktik o'yinlar, ko'rgazmali qurollar va tarqatma materiallar ham "4K" yondashuviga asoslangan holda tashkil etilsa, dars samaradorligi yuqori bo'ladi.

XXI asr o'quvchisi portretida XXI asr ko'nikmalari bo'lishi kerak. Innovatsion yondashuvni qo'llashdan asosiy maqsad ham shu. [12] Qolaversa, ta'limning asosiy maqsadi – o'quvchilarga nafaqat bilim berish, balki olgan bilimlarini hayotda qo'llay olishga o'rgatishdan iborat.

NATIJA VA MUHOKAMA

"4K" yondashuvi haqida Xalq ta'limi vazirining 2022-yil 5-dekabrda 372-sonli "Xalq ta'limi tizimida uzluksiz metodik xizmat ko'rsatish ishlarini yanada takomillashtirish" to'g'risidagi buyrug'ida ham ta'kidlab o'tilgan. Yangi o'quv yilidan boshlab boshlang'ich sinf o'quvchilari yangi avlod darsliklari asosida ta'lim olishni boshlashdi. Darsliklarning asosiy xususiyatlaridan biri - ularning "4K" tamoyili asosida ishlab chiqilganligidadir. Ya'ni bu tamoyilda ma'lumotlarni yodlatish yoki shunchaki o'qish va yozishni o'rgatish bilan cheklanilmaydi. O'quvchilar nafaqat fanlarni, balki XXI asrda zarur bo'lgan hayotiy ko'nikmalarni ham o'rganadi.

"Sinkveyn" texnologiyasining qo'llanishi:

Sinkveyn - fransuz tilida "5 qator" ma'nosini beradi.

Sinkveyn - ma'lumotlarni sintezlash (bir butunga keltirish) ga yordam beradigan oq qofiyalanmagan she'rdir. U fikrlash bosqichida ham ishlatilishi mumkin.

Sinkveyn yozish qoidalari:

- 1 - qator: Mavzuni bir so'z yordamida ifodalash (ot tanlanadi)
- 2 - qator: Mavzuni 2 ta so'z bilan ifodalash (2 ta sifat)
- 3 - qator: Ushbu mavzu bo'yicha harakatlarni ifodalash (3 ta fe'l)
- 4 - qator: Mavzuga munosabat, his - hayajon (jumla tuzish)
- 5 - qator: Mavzu sinonimini bir so'z bilan takrorlash.

Masalan:

1. Quyosh.
2. Zarrin, issiq.
3. Qizdiradi, yoritadi, isitadi
4. Quyoshning zarrin nurlari olamni charog'on etadi!
5. Oftob.

Ushbu texnologiya o'quvchilarda kritik (tanqidiy) fikrlash va kreativlikni rivojlantiradi.

“Piyola” metodi qo'llanilishi:

O'quvchilar doira shaklida turishadi va bir-birlariga piyolada choy uzatish orqali berilgan topshiriq yuzasidan ma'lumot aytadi. Lekin mashqning sharti shuki, bir kishi qilgan harakatni ikkinchi kishi takrorlamasligi kerak. Masalan: kimdir piyolani qo'lini ko'ksiga qo'yib turib ma'lumot aytib uzatsa, kimdir qo'lini orqasiga qo'yib ma'lumot aytib uzatadi va hokoza... Agar kimdir sheriklari qilgan harakatni takrorlasa o'yindan chiqadi. Ushbu texnologiya o'quvchilarda kommunikativlik va kollaboratsiyani rivojlantiradi.

“Assesment” metodi qo'llanilishi:

“Assesment” metodi - shaxsning o'z-o'zini baholashiga yo'naltirilgan metod.

“Assesment” - inglizcha so'z bo'lib, “baholash” degan ma'noni bildiradi. Uning maqsadi: O'quvchilar bilimini bir necha xil yondashuvlar orqali baholash, tahlil qilish, sinab ko'rish va o'z o'zini baholashga imkoniyat yaratadi. Ushbu metodni quyidagicha tashkil etish mumkin:

1. O'quvchilar 4 guruhga bo'linishadi.
2. Guruhga sardor saylanadi. Sardorlarga topshiriqni bajarish bilan birga boshqa guruhlar ishini baholab borish topshiriladi.
3. Sardorlar mavzu yuzasidan savollar yozilgan konvertlarni tanlaydilar.
4. Guruhlar o'z topshiriqlarini flipga yozib, chizib tayyorlaydilar.
5. Taqdimot. Har bir guruh vakillari o'z topshiriqlarini navbat bilan bayon etadilar.
6. Guruh sardorlari boshqa guruhlar ishini baholaydilar, barcha sardorlar ballari umumlashtirilib, g'olib guruh aniqlanadi va rag'batlantiriladi.

XULOSA

Ushbu texnologiya o'quvchilarda kritik fikrlashini rivojlantiradi.

“Yumaloqlangan qor” metodining qo'llanilishi:

Ushbu metod ham mavzuni muayyan qismlarga bo'lgan holda o'zlashtirish imkonini beradi hamda o'quvchilarda guruh va juftlikda ishlash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Metodni qo'llash jarayonida quyidagi harakatlar amalga oshiriladi:

- tasvirli kartochkalar tayyorlanadi;
- ulaming orqa tomoniga mavzuni o'zlashtirishga oid bir necha variantdan iborat topshiriqlar yoziladi;
- sinf o'quvchilari ikki yoki uch guruhga bo'linadilar(guruhlarini hosil qilishda tasvirli kartochkalardan foydalaniladi);
- har bir guruh a'zolari bir nechta juftliklarga birlashtiriladilar;
- har bir juftlik bir variantidagi topshiriqni bajaradi;
- jarayon yakunida umumiy xulosalar chiqariladi.

“Yumaloqlangan qor” metodidan muayyan bo'lim yoki bob bo'yicha o'zlashtirilgan nazariy va amaliy bilimlarni mustahkamlash jarayonida foydalanilsa yaxshi samara beradi. Umuman olganda, ushbu texnologiyalar o'quvchilarda kommunikativlikni, kreativ va kritik fikrlashni rivojlantiradi.

Demak, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining o'z fanini o'qitishga doir bilimlarni mukammal bilishi va harakatga keltirishi, ta'lim jarayonini tashkil etishi va baholash uchun zarur bo'lgan tayanch kompetensiyalarni egallashdan iborat. Shu bois, o'qitish va tarbiyalash jarayoni ta'lim sohasida innovatsion ilmiy yutuqlar, zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida intensiv tashkil etishni va o'z-o'zini rivojlantirishni ham talab etmoqda. Yangi innovatsion yondashuv natijasini o'quvchining dunyoqarashi, fikrlashi o'sishida ko'rish mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Aronson E., Blaney N., Stephan C., Sikes J., Snapp M. The jigsaw classroom / E.Aronson, N.Blaney, S.Stephan, J.Sikes, M.Snapp. – Beverly Hills: Sage Publications, 1978. – 197 p.
2. Asqarova O., Usmonboyeva M., Raxmatova X., Ehsonova F., Asqarova F. Pedagogika. Izohli lug'at. “Navro'z” nashriyoti– Toshkent: 2014.
3. Mead M. Cooperation and Competition Among Primitive People / M.Mead. – McGrawHill, 1997.
4. Park C.W. The cooperative system of education. An account of cooperative education as developed in the College of Engineering, University of Cincinnati. – Washington: Government Printing Office, 1916. – 48 p.
5. Qurbonov Sh, Seytxalilov E. Ta'lim sifatini boshqarish. /T.: «Turon-Iqbol», 2006. -592 b.

6. Shermuhammadov B.Sh., Qurbonova B.Q., Maqsudov U.Q., Qo'chqarova M.A., Sidikova Z.M. Umumiy pedagogika. /Farg'ona: "Classic" nashriyoti-2022. –240 b.
7. Slavin R.E. Student teams and comparison among equals: Effects on academic performance and student attitudes. / R.E. Slavin. – Journal of Educational Psychology, vol. 70, 1978. – P. 532-538.
8. Hoshimov K., Nishonova S., Inomova M., Hasanov R. Pedagogika tarixi. – T.: O'qituvchi, 1996. – 93 b.
9. Sharan, S., Sharan Y. Small group-teaching / S. Sharan, Y. Sharan. – Englewood Cliffs, NJ: Educational Technology Publications, 1996. – 237 p.
10. Qurbonova B. Talabalarni hamkorlik pedagogikasi asosida ijtimoiy hayotga tayyorlashda moslashuvchanlik imkoniyatlarini oshirishni modellashtirish. Scientific journal of the Fergana State University. 2023 Jun 22(1):24-.
11. Kurbonova B. Preparation of students for social life based on cooperative pedagogy as a pedagogical problem. Science and innovation. 2023;2(B1):387-91.
12. Kurbanova B. Modern forms of organizing students independent work as a pedagogical problem. Science and innovation. 2023;2(B2):525-8.